

ציונות בראייה רב תרבותית

מי חסר בסיפור הציוני?

בתכנית הלימודים "תולדות עם ישראל בדורות האחרונים", בבתי-הספר העל-יסודיים, מופיעים יהודי המזרח בשני פרקים בלבד, הראשון: "פעילות ציונית בארצות האיסלאם ותנועת העלייה לארץ", והשני: "העלייה ההמונית וחסול הגלויות בארצות האיסלאם" [...]. כלומר, הסיפור המזרחי מופיע רק אם הוא משרת את העניין הציוני וכאילו אין ליהודי המזרח שום עמידה היסטורית עצמית. וכבר ראינו שבפרקים האלה מופיעים יהודי המזרח בהקשר שלילי, כאילו כל חייהם ישבו בסבל ו**המתינו לגאולה** [...]. של יהודי אירופה. פעם ערכתי בנושא זה שיחה גלויה עם תלמיד "ביתה י"א. שאלתי כל אחד ואחת על מוצא המשפחה וביקשתי שיספרו את שהם יודעים על תולדות היהודים מארץ המוצא. היו שם נערים ונערות ממוצא מרוקני, תוניסאי, אלג'יראי, עירקי, תימני, הודי, פרסי, טורקי, מצרי, גרזיני, רוסי, פולני ורומני. התלמידים המזרחים לא ידעו לספר דבר וחצי דבר והשיבו כולם במבוכה: "אני לא יודע, מאיפה שאדע?" התלמידים האשכנזים סיפרו בשטף על האנטישמיות באירופה, על הפוגרומים ברוסיה, על התנועה הציונית, על הספרות העברית, על השואה ועל הקמת מדינת ישראל. הם ידעו לציין שמות רבים של גיבורי ההיסטוריה הזאת, מהרצל דרך ביאליק ועד בן-גוריון וז'בוטינסקי. כאשר שמעו התלמידים המזרחים את הפירוט העשיר הזה הגיבו אחדים מהם: "זאת לא חוכמה, גם אנחנו מכירים את ההיסטוריה הזאת. למדנו את זה יחד בבית הספר." המשכתי להקשות על התלמידים המזרחים: "נכון, ובכל זאת זו ההיסטוריה של היהודים באירופה, ואילו את ההיסטוריה של הקהילות שלכם, המזרחיות, אתם לא לומדים בבית ספר. מדוע?" התשובות היו מגוונות ומרתקות. תלמידה אחת אמרה: "אולי ההיסטוריה של המזרחים לא חשובה. אולי מספרים רק את ההיסטוריה של אנשים חשובים". שאלתי מי מחליט מה חשוב ומה לא? היא משכה בכתפיה. תלמיד אחר שאל אם יש בכלל מה לספר על יהודי המזרח? לעומתם, תלמידה אחת ממשפחת רבנים מרוקנים מיוחסת אמרה שהיא מאד גאה במשפחה שלה וסיפרה מעט ובאופן כללי על שושלת הרבנים והוסיפה שבאמת היא למדה את זה רק מהסיפורים בבית. תלמיד אחר סיפר שסבו בעיראק היה אמיד מאד וכשהוא הגיע לישראל הוא הפך להיות עני והמשפחה סבלה בגלל זה. שתקתי. כולם שתקו. אחר-כך הסברתי שאנחנו בעצם לומדים בכיתה הזו את ההיסטוריה של 5 תלמידים בלבד מתוך שלושים. שאלתי את התלמידים האשכנזים האם זה הוגן. הם טענו שבהחלט לא וצריך לשנות את המצב".

סמי שלום-שטרית, 'מחיקון ציוני-אשכנזי' (תכניות הלימודים של מדינת ישראל כמחיקון של ההיסטוריה, התרבות והזהות של היהודים המזרחים), מאזניים, 55 (אפריל 1997)

ד"ר סמי שלום שטרית - נולד ב-1960 במרוקו. ב-1963 עלה לישראל עם משפחתו וגדל באשדוד. ד"ר למדעי המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים. את עבודת הדוקטורט שלו כתב על ההיסטוריה הפוליטית של המזרחים בישראל. פרסם בארץ ובעולם מאמרים רבים על החברה הישראלית, על יחסים אתניים-מעמדיים, על תרבות, חינוך והכיבוש הישראלי. בשנות התשעים היה פעיל מרכזי בתנועות חברתיות ומזרחיות כמו 'קדמה - למען חינוך עיוני שוויוני בישראל', 'הקשת הדמוקרטית המזרחית'.

המונית - massive
חיסול - destruction
משרת - serves

הקשר - connotation
המתינו - waited
גאולה - salvation
גלויה - frank
מוצא - ethnic origin
מבוכה - embarrassment
בשטף - fluently
לציין - to note
פירוט - detail
הגיבו - reacted
להקשות - to make difficult

מגוונות - diverse
מרתקות - fascinating
משכה בכתפיה - shrugged her shoulders

מיוחסת - of distinguished lineage
שושלת - lineage
אמיד - well off, rich

טענו - claimed
מחיקון - white-out

מדעי המדינה - political science

מעמדיים - status

Meir Gal, Nine Out of Four Hundred (The 1997 תשעה מתוך ארבע מאות (המערב וכל השאר – המזרחים על פי קירשנבאום), מאיר גל, ניו יורק, 1997 and The Rest) , New York, 1997 West

© זכויות יוצרים שמורות ל © מאיר גל. באדיבות אתר קדמה <http://www.kedma.co.il>

תשעה מתוך ארבע מאות (המערב וכל השאר – המזרחים על פי קירשנבאום)

יצירה – work of art
 בחיוב – positively
 מגוונת – diverse
 כוזב – false
 מתמיד – constant
 דיכוי - subjugation, oppression
 תיעוד – documented
 ביקורת – criticism
 מודחקים – repressed
 שוליים – margins, sidelines
 מודרים – excluded
 ומשאבים – resources
 ממלכתיים - national ; official
 מוקדשים – dedicated
 המכריע – decisive
 עשורים – decades
 בשיטתיות – methodically
 סייעו – aided
 תודעה – awareness
 בקרב – within
 ראויה – appropriate
 מדיניות – policy
 לאתר - to identify, to locate
 תיגו, לתייג – to put a tag on
 נחשלים – faltering
 למזער – to minimize
 ישות – entity
 מתהווה – being formed
 נדרשו – were required
 להתכחש – to alienate
 בו זמנית – simultaneously
 בלתי נמנעת – unavoidable
 בהדרגה – gradually
 אושר - was approved
 לשים קץ - to put an end
 אוכלוסייה – population
 מיעוט - minority

דבריו של מאיר גל, אמן הפועל בישראל ובניו-יורק, על היצירה: מאז הקמת מדינת ישראל שמענו בעיקר על יהודיה האשכנזים ורק את קולם. מאמרים רבים תיארו בחיוב את המדינה ככזו שהצליחה ליצור מגוונת מבחינה אתנית ותרבותית. לצערי, רוב החיבורים האלה תיארו מצב כוזב הרחוק מאוד מהמציאות שהקבוצות הלא-אשכנזיות היו צריכות לסבול. מזרחים אשר כתבו באופן מתמיד ונרחב על דיכוי המזרחים בישראל ואשר תיעדו את ההתנגדות של המזרחים לדיכוי, מצאו עצמם תחת צנזורה וביקורת קשה. עד היום הזה פעילים מזרחיים מודחקים לשוליים ואף מודרים ממוקדי החלטה ומשאבים ציבוריים. ספרי הלימוד הרשמיים של ההיסטוריה של העם היהודי בהם משתמשים בבתי הספר הממלכתיים בישראל, מוקדשים ברובם המכריע להיסטוריה של יהודי אירופה. במשך עשורים ארוכים משרד החינוך מחק בשיטתיות את ההיסטוריה של יהודי המזרח מספרי הלימוד. ספרים אלה סייעו בפיתוח תודעה כוזבת בקרב התלמידים לפיה ההיסטוריה של העם היהודי התרחשה בעיקר במזרח אירופה, ושלמזרחים אין ממש היסטוריה שראויה לזיכרון הקולקטיבי. מדיניות זו, שאת שורשיה ניתן לאתר עוד לפני הקמת המדינה ביחס של המתיישבים האשכנזים לקהילות המזרחיות והספרדיות בפלסטין ומאוחר יותר במדינת ישראל. הם תיגו את היהודים הלא-אשכנזים כנחשלים ופרימיטיביים. מאוחר יותר הפעילה המדינה הגירה סלקטיבית ממדינות צפון אפריקה ואסיה בשנות ה-50, כדי "למזער את ההשפעה התרבותית השלילית" של התרבויות הלא-אירופאיות על הישות הישראלית המתהווה. מהרגע בו דרכה כף רגלם בישראל, נדרשו המזרחים להתכחש לזהותם היהודית-ערבית, אשר בה החזיקו במשך מאות שנים בעולם הערבי ובפלסטין. במהלך מאות השנים הללו לא היה ניגוד בין זהות יהודית דתית לבין זהות ערבית תרבותית שהתקיימו בו זמנית אצל היהודים. פעולות התנועה הציונית והקמת מדינת ישראל גרמו להפרדה בין המזרחים לבין שורשיהם התרבותיים, והחליפו את זהותם היהודית-ערבית בזהות ישראלית חדשה המבוססת על שנאת העולם הערבי. התוצאה הבלתי נמנעת הייתה התכחשות של המזרחים כלפי עברם, אשר בהדרגה התפתחה לשנאה עצמית. הספר שאני מחזיק ביד "תולדות העם היהודי בדורות האחרונים", שנכתב על ידי דר' קירשנבאום, ושאושר על ידי משרד החינוך, שימש תלמידי תיכון (כולל אותי) בלימודי ההיסטוריה בבתי הספר הממלכתיים בישראל בשנות ה-70. תשעת העמודים שאני מחזיק בתצלום, הם העמודים היחידים בספר הדנים בהיסטוריה של לא-אירופאים, מכאן הכותרת: "תשעה מתוך ארבע מאות (המזרחים על פי קירשנבאום)". מטרתי בעבודה זו היא לשים קץ לויכוח האם מזרחים סבלו מאפליה בישראל. גם היום ממשיך משרד החינוך למחוק את ההיסטוריה של היהודים הלא-אירופאים, למרות העובדה שהם מהווים כמחצית מהאוכלוסייה בישראל. זוהי רק דוגמא אחת לשיטות בהן המדינה הופכת את הרוב המזרחי למיעוט.

תשעה מתוך ארבע מאות (המערב וכל השאר – המזרחים על פי קירשנבאום),

מאיר גל, ניו יורק, 1997. באדיבות אתר קדמה.

© זכויות יוצרים שמורות ל© מאיר גל. באדיבות אתר קדמה

<http://www.kedma.co.il>

[author=3219&http://lib.cet.ac.il/Pages/item.asp?item=19160](http://lib.cet.ac.il/Pages/item.asp?item=19160&author=3219)

מי הם החלוצים?

היסטוריה היא תמיד סיפור של הקבוצה השליטה בעם שבחרת את חומרי הסיפור לפי נקודת התצפית שלה, וכך גם בסיפורים המוכרים לכולנו על "החלוץ הציוני". ואולם לאחרונה אנו שומעים יותר ויותר את הנרטיב החדש של המזרחי, המציף את השאלה: מהי ההגדרה לחלוציות? האם זה להיות ראשון על האדמה או האם זה לעסוק בעבודת האדמה? הסרט "החלוצים" מנסה להשיב לשאלה זו באמצעות סיפוריהם של המתגוררים הראשונים במעברת שדרות, ערב פסח 1951, ועד היום בשעה שקולות "השחר האדום" לצד נפילות הקסמים ממלאים את האוויר. למה חשוב להציג סרט כזה היום? הרי כבר עברנו את שנות החמישים וגם אם לא למדנו את הלקחים (ראו קליטתם של האתיופים בארץ) בשביל מה לחדד ולהזכיר לדור השלישי את העבר הכאוב? אנו חיים במדינה של מהגרים, לכל אחד יש את כאב הגלות שלו, וגם כאן כמובן יהודי אירופה מנצחים, כי סיפור הכאב של גלותם הוא הגדול מכולם. העניין הוא, שאם עוזבים לרגע את התחרות "למי כואב יותר?" ומנסים להבין כיצד התגלגל הכאב הזה אל הדורות הבאים, מגלים אנשים שבורים ורעבים שהעבירו את תחושת העליבות הזאת הלאה. הדור השני והשלישי של תושבי המעברות גדל עם תחושת עליבות שהופנמה היטב תחת הרצון להשתלב בחברה בכל מחיר. "החלוצים" הוא אכן דרך לשינוי התודעה הזו. "סיפורה של שדרות הוא הסיפור של עיירות הפיתוח בארץ" אומר יוצר הסרט ארלה כהן, 49, תושב שדרות שעלה לארץ ממרוקו בגיל שבע, הדריך בתנועת הנוער העובד והלומד, שימש בתפקידים שונים במערכת החינוך הבלתי פורמאלית ואף החזיק בתיק החינוך ביישוב. "עיירות הפיתוח לאורך הגבול הן חלוציות לא פחות מהקיבוצים שהקיפו אותם. הנרטיב של קבוצה אחת שבנתה את המדינה ואילו המזרחים הצטרפו אליה כפועלים הוא סיפור של יצירת תדמית". לכהן חשוב לשנות את התדמית הזאת שיצרה דימוי נמוך לתושבי עיירות הפיתוח והושרשה לדורות הבאים שהרגישו כי הם חיים כאזרחים במדינה לא שלהם, שכן זכות הראשונים עליה תישאר תמיד של התנועה הקיבוצית ומפלגת העבודה. היהודים מאירופה הגיעו חסרי כל לקיבוץ כדי להפריח את השממה, ואילו היהודים ממרוקו הגיעו חסרי כל אל המעברה ועבדו בשדות הקיבוצים. אז מי הם באמת החלוצים? ומדוע נוצרה טרמינולוגיה שונה לשתי הקבוצות האלה: חלוצים ופועלים. "... בעצם, אבות אבותי יישוב את הנגב, ייבשו את השממה ויימשו את הערכים של התנועה הציונית אחד לאחד, אז למה הם לא קיבלו את ההכרה ככאלה? למה הם נחשבים לשוליים החברתיים והתרבותיים? הסרט מציג את הנרטיב לפיו לא רק שהם לא השוליים, הם החלוצים בה' הידיעה. אני מעניק להם את ההכרה שהחברה הישראלית לא נתנה להם בהיסטוריה של המדינה, אני יוצר נרטיב היסטורי חדש, לפיו בפועל התושבים האלה התיישבו על גבעה חשופה, בנו צריפים ואחר כך עברו ליישובי קבע צפופים, חיו עשר שנים ראשונות ללא מים וחשמל עם אחוזי אבטלה גבוהים, ובסוף הצליחו להקים עיר שנמצאת היום על קו הגבול וגם סופגת מטחי טילים, כמה סימבולי, כחלק מהתרומה שלה לציונות. אז מי יכול לומר שהם לא חלוצים? אבותי התיישבו במדבר, הקימו עיר משום דבר, ואני בא להגיד להם תודה על כך, תודה שהם לא קיבלו ולא מקבלים עד היום מהחברה הישראלית, בעוד שהקיבוצים מסביב היו סמל החלוציות, המודל שאליו היה צריך לשאוף. החלוצים שנכנסו להיסטוריה הישראלית הם קבוצה של 300-400 איש שיישבו את הקיבוצים והמצפים בנגב. אני מדבר על מאות אלפים שיישבו את שדרות, נתיבות, אופקים, ירוחם ודימונה ובזכותם נקבע קו הגבול בנגב..."

מבוסס על ראיון שערכה אדמית פרא עם ארלה כהן, יוצר הסרט "החלוצים",

29/9/07

• כיצד הייתם מגדירים "חלוציות"?

תצפית – observation
מצוף – flooding

להשיב – לענות
באמצעות – through
מעברה – transit camp
"שחר אדום" – the call to enter bomb
shelters during a rocket attack
קסמים – Kassam rockets
לקחים – lessons
לחדד – to sharpen
תחרות – competition

תחושה – הרגשה
עליבות – neglect
הופנמה – was internalized
להשתלב – to integrate
תודעה – awareness

שימש – served
תיק החינוך – the educational chair

הצטרפו – joined
תדמית – image, perception
דימוי – self perception
הושרשה – was rooted

חסרי כל – in great poverty
להפריח את השממה – to make the desert bloom
מימשו – to realize, implement
הכרה – recognition
שוליים – margins
מעניק – to grant

בפועל – in actuality
חשופה – barren
צריפים – shacks
צפופים – dense
אבטלה – unemployment
סופגת – absorbs
מטח – barrage
תרומה – contribution
לשאוף – to aspire
מִצְפִּים – lookout points
נקבע – was determined

ציונות- לא רק באירופה

ציון עיר קודשנו וקריית מועדינו אליה עינינו צופיות בשבועה' את שבותה. וראוי לכל אחד מאחינו בית ישראל להשתדל בכל עוד להרבות ישובה בכל הבא מידו. ומה מאוד שש לבי ויגל מסברת הציונים אשר לפי הנשמע זו היא מטרתם העצמית להיות אחינו בית ישראל איש איש תחת גפנו ותאנתו. ולהגדיל יותר גבולי חברה זו ולהלהיב לבב מנוייה נראה לי כיאה כה יעשו טוב להם מאוד כאשר אבאב.
(א') להיות עיתון ציוני מופץ בין כל אחינו ... בכל מקום שהם ויהיה בעל ג' דפים .. בעברית ... בערבית ... ובצרפתית ובו ידובר מכל הנעשה ... בחברת הציונים ונתיבותיה. ולדעתי, מלבד ההתלהבות ... עוד מביא פרי וברכה באוצר הציוני וגם מגביר השפה העברית בין אחינו.
(ב) להיות מאוצר הציונים סך מה לבתי חרושת אחדים ולרשום על הפתקאות המדביקים על התוצרת שלהם באותיות עבריות ... דבר המושך לב הקונים למשל: אם אשכח ירושלים...
(ג) להשתדל בכל עוז ... להרבות מסילות הברזל מארץ ישראל... לכל חלקי תבל... שזה גורם גדול לישוב העיר ושגשוגה ... ובה' יהיה ביטחוננו.
הרב כלפון משה הכהן, תורה וחיים, חלק א, מערכת א, סימן י

הרב כלפון משה הכהן (רמ"ר) - (1874-1950) מגדולי רבני האי ג'רבה בדור האחרון. היה תומך נלהב בתנועה הציונית: בין השאר התקין לחגוג באי ג'רבה את חג העצמאות של ישראל במשך שלושה ימים רצופים (ד-ו באייר). בחיבוריו שקדמו להקמת המדינה מופיעים גם רעיונות מדיניים מפורטים - לא רק למען הרעיון הציוני אלא גם למען רעיונות קוסמופוליטיים מובהקים (כגון הצעת הקמת חבר הלאומים ובית דין בינלאומי - שמקום מושבו הוצע להיות בירושלים). עוד בהיותו בג'רבה רכש חלקת אדמה בארץ ישראל, ובערוב ימיו - לאחר שהתרופפה בריאותו - החליט לעלות לארץ. בנו שושן יצא לתוניס להסדיר את אישורי העלייה, אך בעקבות התערערות מצב בריאותו, בוטלה העלייה לארץ ישראל.

קריית מועדינו - city of our holidays
צופיות - watch from afar
שבות - return
ראוי - it is appropriate
בכל הבא מידו - to the best of his ability
שש, ויגל - שמח
מסברת - opinion
להלהיב - to excite
מנוייה - its members
כיהא - proper
אבאב - אסביר

מופץ - distributed
נתיבותיה - ways, paths
מגביר - intensifies

מאוצר - from the finances
סך מה - some sum
הפתקאות - tags, labels
התוצרת - products

עוז - כוח
מסילות הברזל - railroad tracks
תבל - עולם
שגשוגה - its prosperity

ג'רבה - Djerba, the largest island of North Africa
תומך - supporter
התקין - enforced a religious ordinance

מובהקים - explicit
רכש - acquired
חלקת אדמה - a plot of land
בערוב ימיו - in his old age
התרופפה - became fragile, loose
אישור - permit
התערערות - weakening